

TUI KI HE 'OTUÁ MA'Á E FĀNAU TANGATÁ

*“[Ke] nau ‘ilo koe ko e ‘Otua
mo’oni pē taha mo Sīsū Kalaisi
‘a ia ná‘á ke fekaú.”*

Sione 17:3

Si'omau Kaume'a Kei Talavou 'Ofeina,

Ko e fānau koe 'a e 'Otuá. Ko Ia 'a ho'o Tamai Hēvaní. 'Okú Ne 'ofa mo tokanga mai kiate koe. Ko Hono finangaló ke ke tui kiate Ia pea mo fa'a lotu ange kiate Ia—'i ha fa'ahinga taimi pea mo ha feitu'u pē.

'Okú Ne 'amanaki pē te ke tauhi 'a e ngaahi fuakava na'á ke fai 'i hono papitaiso koé pea ke muimui ki he ngaahi akonaki mo e sīpinga 'a Sisū Kalaisí. Kuó Ne foaki atu 'a e me'a-foaki 'o e Laumālie Mā'oni'oní ke ne fakahinohino'i koe, pea 'oatu mo ha fāmili ke ne 'ofa'i mo akonekina koe, pea pehē ki he kau taki mo e kau faiako 'o e Palaimelí ke nau tokoni'i koe.

'Okú ke teuteu atu he taimí ni ke ma'u 'a e Lakanga Taula'eiki Faka-'Ēloné. Faka'aonga'i 'a e ngaahi ta'u ko iá ke ke ako ai ki he lakanga fakataula'eikí pea ke ke mo'ui taau mo mateuteu ai ke ma'u ia.

'Oku mau poupou'i atu koe ke ke ako pea mo'ui'aki 'a e ongoongoleleí, tokoni'i 'a e ni'ihí kehé pea mo faka'aonga'i 'a e ngaahi talēniti kuo foaki atu 'e he Tamai Hēvaní kiate koé, ke ke ako mo ke fai ai ha ngaahi ngāue lelei. 'I ho'o ngāue'i ko ia 'a e Pale 'o e Tui ki he 'Otuá, 'e tokoni ia ke ke hoko ai ko e tokotaha 'okú ke faka'amuá, pea mo e tokotaha koē 'oku 'afio'i 'e he Tamai Hēvaní te ke malava ke a'usiá.

'Oku mau 'ofeina mo lotua koe.

Ko e Kau Palesitenisí 'Uluakí

KO 'EKU FUAKAVA 'I HE PAPITAIŚÓ

'I hoku papitaisó, na'á ku fai ai ha fuakava
ke u to'o kiate au 'a e huafa 'o Sīsū Kalaisí
pea tauhi kiate Ia mo mo'ui talangofua.

Kuo foaki mai 'e he Tamai Hēvaní kiate
au 'a e Laumālie Mā'oni'oní.

Tu'unga 'i he Fakalelei 'a Sīsū Kalaisí,
'e lava ke fakamolemole'i 'eku ngaahi angahalá
'i he'eku fakatomalá. Kapau te u tauhi 'eku fuakava
'i he papitaisó, 'e lava ke u toe foki 'o nofo mo Ia.

‘I he taimi ‘oku ou ma‘u ai ‘a e sākalamenití, ‘oku ou fakafo‘ou ai ‘eku fuakava ke u to‘o kiate au ‘a e huafa ‘o Sisū Kalaisí mo manatu ma‘u pē kiate Ia pea talangofua ki He‘ene ngaahi fekaú. ‘I he‘eku fai ‘ení, ‘e lava ke u ongo‘i ai ‘a hono tākiekina au ‘e he Laumālie Mā‘oni‘oní.

(Vakai, Mōsaia 18:8–10 mo e T&F 20:37.)

NGAAHI FIEMA'U KI HE PALE 'O E TUI KI HE 'OTUÁ

Elava ke ke kamata ngāue'i 'a e Pale 'o e Tui ki he 'Otuá 'i he hoko ho ta'u valú. Ke ma'u 'a e palé, hanga 'o fakakakato 'a e ngaahi fiema'u 'i he tohi fakahinohino ko 'ení ki mu'a pea hoko ho ta'u hongofulu mā uá. 'E lava ke tokoni'i koe 'e ho'o ongo mātu'á mo e kau taki 'o e Palaimelí, 'i he ngaahi 'ekitivití.

Ngaahi Tefito'i Fiema'ú

Ko ha konga mahu'inga 'e taha 'o e tui ki he 'Otuá ko hono tauhi ho'o fuakava 'i he papitaisó pea hokohoko atu ai pē ho'o mālohi fakalaumālié. Hanga 'o fai 'a e ngaahi me'a ko 'ení ke tokoni atu ke ke fakatupulaki ho'o tuí mo matu'uaki 'a e 'ahi'ahí:

- Lotu ki he Tamai Hēvaní he 'aho kotoa pē.
- Lau ma'u pē 'a e folofolá.
- Tauhi 'a e ngaahi fekaú pea mo'ui'aki 'a e "Ko Hoku Ngaahi Tu'unga Mahu'inga 'i he Ongoongoleleí" (vakai ki he takafi muí).
- Faka'apa'apa ki ho'o mātu'á peá ke angalelei ki ho fāmilí.
- Totongi ho'o vahehongofulú peá ke 'alu ki he faka'eke'eke vahehongofulú.
- 'Alu ma'u pē ki he ngaahi houalotu sākalamenití mo e Palaimelí.

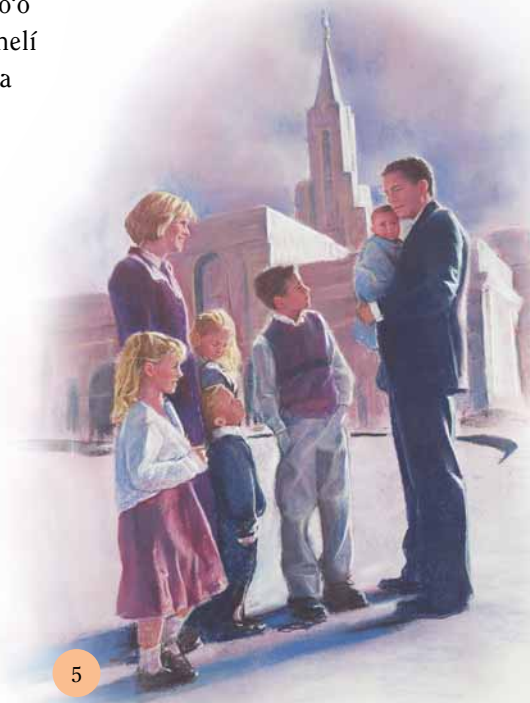
Ngaahi Fiema'u Kehé

'E tokoni atu ha'o fakahoko 'a e ngaahi 'ekitivití ko 'ení ke tupulaki ho'o 'iló mo ho'o fakamo'oní:

- Hiki ho'ō fakamo'oní.
- Ako ma'uloto 'a e Ngaahi Tefito 'o e Tuí peá ke fakamatala'i honau 'uhingá.
- Fakakakato 'a e ngaahi 'ekitivití 'i he tohi fakahinohinó 'i he:
  - Ko Hono Ako mo Mo'ui'aki 'o e Ongoongoleleí (peesi 6)
  - Ko Hono Tokoni'i 'o e Ni'ihi Kehé (peesi 8)
  - Ko Hono Fakatupulaki 'o e Ngaahi Talēnití (peesi 10)
  - Ko e Teuteu ki he Lakanga Fakataula'eikí (peesi 12)
- 'Initaviu mo ha mēmipa 'o ho'omou kau pīsopelikí pe kau palesitenisī fakakoló.

'Oku hā atu 'i he tohi fakahinohinó ni ha ngaahi fakakaukau ki he ngaahi 'ekitivití ki hono ngāue'i e Pale 'o e Tui ki he 'Otuá.

'E lava ke tokoni atu 'a ho'ō mātu'á pe taki 'o e Palaimelí ke ke palani mo fai mo ha ngaahi 'ekitivití kehe. Faka'aonga'i 'a e saati 'i he peesi 20 ke lekooti ai ho'ō fakalalakaká.

KO HONO AKO MO MO'UI'AKI 'O E ONGOONGOLELÉ

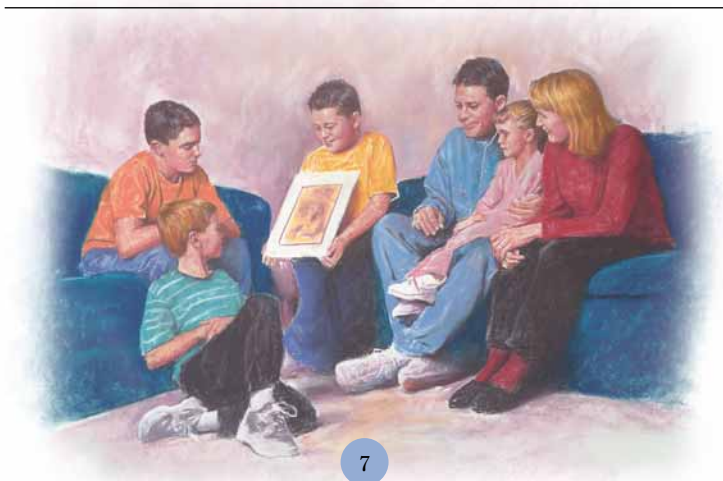
“Ako ‘a e potó ‘i ho’o kei sí‘; ‘io, ako ‘i ho’o kei sí‘ ke tauhi ‘a e ngaahi fekau ‘a e ‘Otuá.”

‘Alamā 37:35

Fakakakato ha ‘ekitiviti ‘e ua pe lahi ange mei he ngaahi ‘ekitiviti ko ‘ení, ‘i he ta’u takitaha:

- Fakamatala‘i ha founga ‘oku tokoni ai ho’o ma’u ‘a e sākalameniti ke ke fakafou ho’o fuakava ‘i he papitaisó. ‘I ha efiafi fakafāмили ‘i ‘api, hanga ‘o ako‘i ai ki he ni‘ihi kehé ha ngaahi me‘a ‘e lava ke tau fai ke hokohoko atu ai ‘etau faivelengá.
- Fai ha lēsoni efiafi fakafāмили ‘i ‘api ‘i he ‘Uluaki Mata-me‘a-hā-mai ‘a Siosefa Sāmitá (vakai, Hisitōlia ‘o Siosefa Sāmitá 2:1–20). Mou alea‘i ha founga ‘oku tali ‘aki ‘e he Tamai Hēvaní ‘etau ngaahi lotu fakamātoató.
- Faka‘ilonga‘i e ngaahi potu folofola ko ‘eni fekau‘aki mo e Laumālie Mā‘oni‘oni ‘i ho’o folofolá: Sione 14:16–17, 2 Nifai 32:5, mo e Molonai 10:5. Mou alea‘i ha ngaahi founga ‘e lava ke tokoni atu ai ‘a e Laumālie Mā‘oni‘oni.
- Lau ha lea ne fai ‘e he palōfitá ‘i ha konifelenisi lahi ki muí ni mai. Fili ha me‘a te ke lava ‘o fai ke muimui ai ki he palōfitá pea fai ia.
- Fai ha fua lotu mo ha lotu tuku ‘i ha efiafi fakafāмили ‘i ‘api pe ‘i he Palaimelí. Vahevahe ‘a e ngaahi ongo ‘okú ke ma’u fekau‘aki mo e founga ‘oku malu‘i mo tokoni‘i ai kitautolu ‘e he lotú ke tau toe ofi ange ai ki he Tamai Hēvaní mo e Fakamo‘uí.
- Fakamatala‘i ha fo‘i talanoa mei he Tohi ‘a Molomoná ‘oku ako‘i mai ai ‘o fekau‘aki mo e tui kia Sisū Kalaisí. Vahevahe ‘a ho’o fakamo‘oni fekau‘aki mo e Fakamo‘uí.

- Lau ‘a e T&F 89. Alea’i ha founga ‘oku tāpuekina ai kitautolu ‘e he Tamai Hēvaní he taimi ‘oku tau mo’ui faivelenga ‘aki ai ‘a e Lea ‘o e Potó. Tokoni ke palani mo fakahoko ha ‘ekitiviti ke ako’i ai ‘a e Lea ‘o e Potó ki ha ni’ihi kehe.
- Teuteu ha saati tohi hohoko ‘oku hā ai ho hingoá pea mo e hingoa ho’o mātu’á mo e ngaahi kuí. Teuteu ha lekooti kulupu fakafāmilí ma’a ho fāmilí pea ke fakamatala’i ki he ni’ihi kehé ha talanoa fekau’aki mo ho fāmilí. Fakamatala’i ha founga ‘oku hanga ai ‘e he ngāue fakatemipalé ‘o tāpuekina e ngaahi fāmilí.
- Ako ke hiva’i ‘a e “Fili ‘a e Mo’oni” (*Ngaahi Himí*, fika 146). Fakamatala’i ‘a e ‘uhinga ‘o e tau’atāina ke filí pea mo e ‘uhinga ‘o ‘ete ha’isia ki he’ete ngaahi filí. Fakamatala’i ha founga kuo hanga ai ‘e ha’o fai ha ngaahi fili lelei ‘o tokoni’i koe ke fakatupulaki ha tui ‘oku lahi angé.
- Palani pea fakakakato ha’o ‘ekitiviti pē ‘a’au, ‘a ia ‘e tokoni atu ke ke ako mo mo’ui’aki ai ‘a e ongoongoleléi (tohi’i ‘a e ‘ekitiviti ko iá ‘i lalo).

KO HONO TOKONI'I 'O E NI'IHI KEHÉ

*“Pea vakai, ‘oku ou fakahā ‘a e ngaahi me’á
ni kiate kimoutolu, koe’uhi ke mou ‘ilo’i ‘a e potó; koe’uhi
ke mou ‘ilo’i ‘o ka mou ka ‘i he tauhi ‘o homou kāingá,
‘oku mou ‘i he ngāue pē ‘o homou ‘Otuá.”*

Mōsaia 2:17

Fakakakato he ‘ekitiviti ‘e ua pe lahi ange mei he ngaahi ‘ekitiviti ko ‘ení, ‘i he ta’u takitaha:

- Lau peá ke fakamatala’i ‘a e talanoa fakatātā ‘o e Samēlia leleí (vakai, Luke 10:30–37). Palani mo fakakakato ha ngāue tokoni ‘e tokoni’i ai ha mēmipa ‘o e fāmili pe kaungā’apí. Hili ho’o fakakakato ‘a e ngāue tokoní, peá ke fakamatala’i e founga na’e tokoni ai ia ke toe fakamālohia ange ho’o tuí.

- Fai ha tohi ki ha faiako, ho’o mātu’á pe ko ho’o kuí ‘o fakahā ange ai ‘a e ngaahi me’a ‘okú ke hounga’ia mo faka’apa’apa’i ai kinautolú.
- Hiki ha lisi ‘o e ngaahi ‘ulungāanga lelei ‘okú ke sai’ia ai ‘i ha taha. Fili ha ‘ulungāanga lelei ‘e taha ke ke fakatupulaki. Alea’i e founga ‘oku hanga ai ‘e hono fakahaa’i ‘o e anga faka’apa’apá mo e angalelei ‘o fakamālohia koe, ho fāmilí pea mo e ni’ihi kehé.
- Palani, teuteu’i mo ngaohi ha me’atokoni ‘oku fakatupu mo’ui lelei.
- Fakafiefia’i ‘a e longā’i fānau ikí ‘aki ha ngaahi hiva pe fanga ki’i va’inga kuó ke ako pe fa’u pē ‘e koe. Fakahaa’i ‘okú ke ‘ilo’i e founga ki hono tokanga’i mo malu’i ‘o ha fānau iiki.
- Ako mo toutou fakahoko ha ngaahi ‘ulungāanga lelei mo anga faka’apa’apa.
- Palani mo fakahoko ha ‘ekitiviti mā’á e mātu’á mo e fānaú, hangē ko ha ma’u me’atokoni efiafi, kaime’akai, lue lalo, ‘eva ‘aho pe ngāue tokoni.
- Lau ‘a e tefito ‘o e tui hono hongofulu mā uá. Fakamatala’i e ‘uhinga ‘o e hoko ko ia ko ha tangata’ifonua lelei pea mo e founga ‘e lava ke hanga ai ‘e ho’o ngaahi tō’ongá ‘o tokoni’i pe uesia ‘a e ni’ihi kehé.
- Tokoni ki ho’o kau taki ‘o e Palaimelí ke palani mo fakahoko ha ‘ekitiviti fakakuata ‘oku ‘amanaki ke fakahoko he kaha’ú.
- Palani mo fakakakato ha’o ‘ekitiviti pē ‘a’au ke tokoni’i ai ‘a e ni’ihi kehé (hiki ‘a e ‘ekitiviti’i lalo).

KO HONO FAKATUPULAKI 'O E NGAahi TALĒNITĪ

“He ‘oku ‘ikai ke foaki ‘a e me‘a-foaki kotoa pē ki he tangata kotoa pē; he ‘oku lahi ‘a e ngaahi me‘afoaki, pea ‘oku foaki ha me‘a-foaki ki he tangata taki taha ‘e he Laumālie ‘o e ‘Otuá.”

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 46:11

Fakakakato ha ‘ekitivitī ‘e ua pe lahi ange mei heni, ‘i he ta‘u takitaha:

- Ako ki he founa hono patiseti‘i mo fakahū ha pa‘angá. Alea‘i ‘a e ‘uhinga ‘oku mahu‘inga ai ke totongi totonu ‘etau vahe-hongofulú pea mo e founa ‘oku tāpuaki‘i ai kitautolu ‘e he Tamai Hēvaní ‘i he‘etau fai iá (vakai, 3 Nīfai 24:10–11). Totongi ho‘o vahehongofulú pea kamata fakahū leva ha pa‘anga ki ha‘o ngāue fakafaifekau.
- Ako ke ke hiva, tā mo tataki ha hiva mei he Tohi Hiva ‘a e Fānaú. Ako‘i pe fai e fo‘i hiva ‘i ha efiaki fakafānili ‘i ‘api pe ‘i he Palaimelí. Mou alea‘i e founa ‘oku tokoni ai hono fakatupulaki ‘o e ngaahi talēnitī ki he‘etau teuteu ko ia ke tokoni ki he Tamai Hēvaní pea mo e ni‘ihi kehé.
- Hiki ha fo‘i maau, talanoa pe ki‘i tulama nounou ‘okú ne ako‘i ha tefito‘i mo‘oni ‘o e ongoongolelei pe ‘oku fekau‘aki mo e ngaahi fakatupu ‘a e Tamai Hēvaní.
- Fa‘u ha ki‘i me‘a mei he papá, ukameá, tupenú pe ko ha nāu-nau kehe pe tā ha fakatātā, valivali pe tongitongi ha ‘imisi. Faka‘ali‘ali e me‘a kuó ke ngaohí ‘i ha‘ane ‘osi, ke mamata ki ai ‘a e ni‘ihi kehé.
- ‘Aahi ki ha musiume ‘aati pe ‘alu ki ha koniseti, tulama pe ko ha me‘a fakafonua. Fakamatala‘i ki ho fānilí pe ki ho‘o kulupu he ‘aho ‘ekitivitī, ‘a e me‘a na‘e hoko kiate koé.

- Lau ‘a e T&F 88:118. Mou alea’i ‘a e ‘uhinga ‘o e “fekumi ki he ‘iló, ‘io, ‘i he ako pea ‘i he tui foki.” Fakalelei’i ho’o founga ako fakafo’ituituí ‘aki ha’o fai ha ngaahi me’a hangē ko hono fili mo laukonga mei he ngaahi tohi lelei pe ko ha’o mateuteu ki he akó he ‘aho takitaha.
  - Hiki ha ngaahi me’a ‘e nima ‘e lava ke ke fai ke tokoni ki homou ‘apí. Alea’i ‘a hono mahu’inga ‘o e talangofua mo e faka’apa’apa ki ho’o mātu’á pea mo e ako ko ia ke ngāué.
  - Palani ha polokalama fakamālohi-sino ke ke fai, ‘a ia ‘e lava ke kau ai ha’o ako ke ke kau ki ha sipoti pe va’inga. Kau ki he polokalama ko iá ‘i ha māhina ‘e taha.
  - Ako fekau’aki mo hono ma’u ‘o e me’atokoni fakatupu iví, mo’ui lelei pea mo e teuteu ma’a mo lelei, ‘o kau ai ‘a e teunga tāú.
  - Palani mo fakahoko ha’o ‘ekitivití pē ‘a’au ‘e tokoni ke ke fakatupulaki ai ho ngaahi talēnití (tohi’i ‘a e ‘ekitivití ‘i lalo).
-
-

KO E TEUTEU KI HE LAKANGA FAKATAULA'EIKÍ

“Ko e Lakanga Taula'eiki 'o Ēloné, . . . ko e kongia ia 'o e lakanga taula'eiki lahi, pe ko e Lakanga Taula'eiki faka-Melekisētekí, pea 'oku 'i ai 'a e mālohi ke ngāue 'i he ngaahi ouau fakatu'asinó.”

Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 107:13–14

Fakakakato 'a e ngaahi 'ekitiviti ko 'ení lolotonga ho'o kei ta'u 11. Te nau tokoni atu ki ho'o teuteu ko ia ke ma'u 'a e Lakanga Taula'eiki Faka-Ēloné mo hoko ko ha talavou mo'ui angatonú.

- Ako fekau'aki mo hono toe fakafoki mai 'o e Lakanga Taula'eiki Faka-Ēloné (vakai, T&F 13, 107:20, pea mo e Hisitōlia 'o Siosefa Sāmita 2:68–73).
- Lau 'a e T&F 20:57–60 pea mo e Lakanga Taula'eiki Faka-Ēloné: Ko Hono Fakahoko Hotau Fatongia ki he 'Otuá [Tikoni], peesi 7. Alea'i mo ha taha 'o ho'o mātu'á pe kau takí, 'a e ngaahi taumu'a 'o e Lakanga Taula'eiki Faka-Ēloné pea mo e 'uhinga 'o hono fakahoko 'a ho fatongia ki he 'Otuá.
- Talanoa mo e kau palesitenisi 'o e kōlomu 'o e kau tikoní, 'o fekau'aki mo e ngaahi fatongia 'o e kōlomu tikoní. Hiki 'i ho'o tohinoá 'a e founga te ke lava ke tokoni lelei taha ai ki he 'Eiki 'i ha'o hoko ko ha mēmipa 'o e kōlomu 'o e kau tikoní.
- Lau 'a e T&F 88:77–80, 118 mo e T&F 130:19. Alea'i mo ha taha 'o ho'o mātu'á pe taki 'o e Palaimelí, 'a hono mahu'inga ko ia ke ma'u ha ako lelei pea mo e founga 'e tokoni ai 'a e ako lelei ke ne fakamālohia koe 'i ho'o hoko ko ha taha ma'u lakanga fakataula'eiki 'i homou 'apí mo e fāmilí pea mo e Siasí.

- Lau 'a e "Ko e Fāmilí: Ko ha Fanongonongo ki Māmani." Fa'u ha lisi 'o e ngaahi me'a 'e lava ke ke fai ke tokoni ki hono fakamālohia ho fāmilí mo 'ai ke hoko homou 'apí ko ha 'api fiefiá. Fakamatala'i 'a e lisi ko 'ení ki ho'o mātu'á pe taki 'o e Palaimelí.

KO E NGAARI TEFITO 'O E TUI

'O E SIAI 'O SĪSŪ KALAIKI 'O E

KAU MĀ'ONI'ONI 'I HE NGAARI 'AHO KIMUI NĪ

1. 'OKU MAU TUI ki he 'Otuā ko e Tamai Ta'engatā mo Hono 'Alo ko Sīsū Kalaisi, pea mo e Laumālie Mā'oni'oni.
2. 'OKU MAU TUI 'e tautea'i 'a e kaka'i koe'uhi ko 'enau ngaahi angahala 'anautolū pē, kae 'ikai koe'uhi ko e angahala 'a 'Ātamā.
3. 'OKU MAU TUI 'e lava fakamo'ui 'a e fa'ahinga 'o e tangatā kotoa pē 'i he Fakalelei 'a Kalaisi, tu'unga 'i he talangofua ki he ngaahi fonu pea mo e ngaahi ouau 'o e Ongooongolelei.
4. 'OKU MAU TUI ko e ngaahi 'uluaki tefito 'eni mo e ngaahi ouau 'o e Ongooongolelei; 'uluaki ko e tui ki he 'Eiki ko Sīsū Kalaisi; ko hono uā ko e Fakatomalā; ko hono tolu, Ko e papitaiso 'i he fakakutū, ke fakamolemole'i ai 'a e ngaahi angahalā; ko hono faā, Ko e hilifakinima ke ma'u ai 'a e foaki 'o e Laumālie Mā'oni'oni
5. 'OKU MAU TUI kuo pau ke uiui'i 'a e tangatā 'e he 'Otuā 'i he kikite pea mo e hili-faki 'o e nima 'e kinautolu pē 'oku ma'u 'a e mafa'i, koe'uhi ke malanga'aki 'a e Ongooongolelei mo fai hono ngaahi ouau.
6. 'OKU MAU TUI ki he ngaahi lakanga tatau mo e ngaahi lakanga na'e fokotu'u 'i he Siasī 'i he kuonga mu'ā, 'o hangē ko e kau 'apostolo mo e kau palōfita mo e kau faifekau mo e kau akonaki mo e kau 'evangelio, mo e alā lakanga pehē.
7. 'OKU MAU TUI ki he me'a-foaki 'o e lea 'i he ngaahi lea kehekehē mo e kikitē mo e fakahaā mo e ngaahi me'a hā ma'i mo e fakamo'ui 'o e mahakī, mo e fakamatala 'o e ngaahi lea kehekehē, mo e alā me'a pehē.
8. 'OKU MAU TUI ko e Tohi Tapū ko e folofola ia 'a e 'Otuā 'i he ngaahi me'a kotoa pē 'a ia kuo liliu totonū; 'oku mau tui foki ko e Tohi 'a Molomonā ko e folofola ia 'a e 'Otuā.
9. 'OKU MAU TUI ki he me'a kotoa pē kuo fakahā mai 'e he 'Otuā mo e me'a kotoa pē 'oku ne fakahā mai 'i he taimi nī, pea 'oku mau tui te ne kei fakahā mai 'a mui ha ngaahi fu'u me'a lahi mo mahu'inga 'oku kau ki he Pule'anga 'o e 'Otuā.
10. 'OKU MAU TUI ki hono tākaki fakataha mo'oni 'o e kaka'i 'Isilefi, pea ki hono fakafoki mai 'o e Fa'ahinga 'e Hongofulu; 'e langa 'a Saione 'i he fonuā nī [ko 'Amelika]; 'e nofo tu'i totonu pē 'a Kalaisi 'i māmani; pea 'e fakafo'ou 'a e māmanī 'o ma'u 'e ia 'a hono nāunau faka-palataisi.
11. 'OKU MAU 'EKEA 'a e faingamālie ke hū ki he 'Otuā Māfima'i 'o fakatatau ki he ngaahi tu'tu'uni 'a homau loto 'oma'utolū pē, pea mau tuku ki he kaka'i kotoa pē 'a e faingamālie tatau, 'o tatau ai pē pe 'e fēfē 'enau lotū, pe 'e fai 'i fē, pea ko e hā te nau lotu ki ai.
12. 'OKU MAU TUI 'oku totonu ke fakaongongo ki he ngaahi tu'i mo e kau palesitene mo e kau pule mo e kau fakamau fakapule'anga, pea ke talangofua mo faka'apa'apa mo pou pou ki he laō.
13. 'OKU MAU TUI 'oku totonu ke faitotonu mo angatonu mo sino ma'a mo angalelei mo anga mā'oni'oni, pea fai lelei ki he kaka'i kotoa pē; ko e mo'oni 'oku mau lava ke pehē 'oku mau muimui ki he na'ina'i 'a Paulā—'Oku mau tui ki he me'a kotoa pē, 'oku mau 'amanaki lelei ki he me'a kotoa pē, kuo mau kātaki'i 'a e ngaahi me'a lahi, pea 'oku mau 'amanaki ke lava ke kātaki'i 'a e ngaahi me'a kotoa pē. Kapau 'oku ai ha me'a 'oku mā'oni'oni pe faka'ofu'ofa pe ongoongo lelei pe fe'unga mo hono viki-viki'i, ko e ngaahi me'a ia 'oku mau fekumi ki ai.

SIOSEFA SAMITA

FAKAMATALA MA'Á E NGAAHI MĀTU'Á MO E KAU TAKÍ

‘Oku ma’u ‘e he ngaahi mātu’á ha tufakanga ke tokoni’i ‘enau fānaú ‘i hono ako mo mo’ui’aki ‘o e ongoongoleléi. ‘Oku tokoni ‘a e kau taki mo e kau faiako ‘o e Palaimelí ki he ngaahi mātu’á ‘i he fatongia mahu’inga ko ‘ení. ‘Oku hoko ‘a e tohi fakahinohino ko ‘eni ‘o e Tui ki he ‘Otuá, ko ha ma’u’anga tokoni ma’á e fānau tangatá mo e fānau fefiné, ke nau fakahoko ai ‘a e me’a kotoa pē te nau lavá, ‘i he’enau hoko ko e fānau ‘a e ‘Otuá.

TAUMU’Á

Ko e taumu’a ‘o e ongo tohi fakahinohino Tui ki he ‘Otuá, ke tokoni’i ‘a e fānau tangata mo e fānau fefine ta’u 8 ki he 11, ke nau mo’ui’aki ‘a e ngaahi tefito’i mo’oni ‘o e ongoongoleléi, fakatupulaki ‘enau ngaahi fakamo’oní, langaki ‘a e feohi fakakaungāme’á pea mo teuteu atu ke ma’u ‘a e Lakanga Taula’eiki Faka-‘Ēloné, pe hoko ko ha finemui mo’ui angatonu. ‘E lava ‘e he fānau ‘oku nau fakakakato ‘a e ngaahi fiema’u ‘i he tohi fakahinohinó, ‘o ma’u ‘a e Pale ‘o e Tui ki he ‘Otuá.

FOUNGA NGĀUE ‘A E POLOKALAMÁ

‘Oku kau ‘a e fānaú ki he ngaahi ‘ekitiviti ko ia te ne tokoni’i kinautolu ke fakatupulaki ‘enau ngaahi tō’onga mo’ui ‘i he ongoongoleléi, hangē ko e lotú, lau ‘o e folofolá pea mo hono mo’ui’aki ‘o e “Ko Hoku Ngaahi Tu’unga Mahu’inga ‘i he Ongoongoleléi” (vakai ki he takafi muí). ‘Oku nau kau foki ki ha ngaahi ‘ekitiviti kehekehe ‘i he ngaahi tafa’aki ko ‘ení: (1) ki hono ako mo mo’ui’aki ‘o e ongoongoleléi, (2) tokoni’i ‘o e ni’ihi kehé, (3) fakatupulaki ‘o e ngaahi talēnití, pea mo e (4) teuteu ki he lakanga fakataula’eiki pe Kau Finemui.

‘Oku fakamatala’i atu ‘a e ngaahi ‘ekitiviti ‘o e polokalamá ‘i he ongo tohi fakahinohino ko e: Tui ki he ‘Otuá ma’á e Fānau Tangatá pea mo e Tui ki he ‘Otuá ma’á e Fānau Fefiné. ‘E lava ke ngāue’i ‘e he fānaú ‘a e ngaahi ‘ekitiviti’i mei ‘api, fakataha mo honau fāmilí, pe ‘i he ngaahi ‘aho ‘ekitiviti ‘a e Palaimelí (vakai ki lalo).

NGAAHI ‘AHO ‘EKITIVITĪ ‘A E PALAIMELĪ

‘Oku fokotu’utu’u ‘a e ngaahi ‘aho ‘ekitiviti ‘a e Palaimelí ke ma’u ai ‘e he fānau tangata mo fefine ta’u 8 ki he 11, ha ngaahi faingamālie ke nau ngāue’i ‘a e ngaahi ‘ekitiviti ko ia ‘i he polokalama Tui ki he ‘Otuá. ‘Oku

fa'a fakahoko tu'o ua he māhina 'a e ngaahi 'aho 'ekitivitií, 'o fai 'i ha 'api pe ki 'api siasi. 'Oku totonu ke fua 'a e ngaahi fakamole 'o e 'aho 'ekitivitií 'a e Palaimelí, 'e he patiseti fakalotofonua 'oku tuku atu. 'Oku totonu ke kamata 'a e ngaahi 'aho 'ekitivitií 'aki ha fua lotu pea faka'osi'aki ha lotu tuku. 'E lava ke fakahoko 'a e 'aho 'ekitivitií 'i he taimi tatau pē ko ia 'oku fakahoko ai 'a e ngaahi 'ekitivitií kehe 'a e Siasí, 'i he ngaahi 'aho ngofuá kae 'ikai ko e Sāpaté, 'o makatu'unga pē 'i he ngaahi fiema'u mo e tūkunga fakalotofonua.

'E 'i ai pē ha ngaahi taimi 'e loto 'a e kau takí ke fakaafe'i atu 'a e fānau Palaimeli ta'u si'i angé ke nau kau fakataha mo e fānau ta'u 8 ki he 11 'i ha 'aho 'ekitivitií. Ka 'oku 'ikai totonu ke hoko 'eni 'o lahi hake he tu'o taha he kuatá. 'Oku palani 'e he kau palesitenisí 'o e Palaimelí 'a e ngaahi 'aho 'ekitivitií ko ia 'oku kau kotoa ki ai 'a e fānau. 'E lava ke faka'aonga'i ha ngaahi fakakaukau mei he tohi fakahinohinó ni, ke palani 'aki e ngaahi 'aho 'ekitivitií ko 'eni. 'E lava pē ke fakaafe'i mai 'e he kau palesitenisí 'a e taki 'o e ngaahi 'aho 'ekitivitií mo e fānau ta'u 8 ki he 11, ke nau tokoni ki hono palani mo fakahoko 'o e 'ekitivitií.

KAU TAKI MO E KAU FAIAKO 'O E PALAIMELÍ

Fakatatau mo e fakahinohino 'a e kau palesitenisí 'o e Palaimelí, 'e lava 'e ha faiako Palaimeli pe ko ha tokotaha he kakai lalahí 'oku mo'ui taau, 'o hoko ko e taki 'o e ngaahi 'aho 'ekitivitií. 'Oku totonu pē ke taki ha fefine 'i he ngaahi 'aho 'ekitivitií 'a e fānau fefiné. 'I he taimi 'oku palani ai 'a e ngaahi 'ekitivitií, 'oku totonu ke fakakaukau'i 'e he kau takí e ngaahi fakakaukau 'oku 'oatu 'i he tohi fakahinohinó ni, ki'i tohi "Ko Hoku Ngaahi Tu'unga Mahu'inga 'i he Ongoongolelé," konga 'a e fānau 'i he Liahoná 'oku ui ko e Kaume'á, pea pehē foki ki he fānau. 'E lava ke fakaafe'i ha ngaahi mātu'a mo ha ni'ihi 'oku 'i ai ha'anau taukei makehé, ke nau tokoni atu.

'E lava ke tokoni 'a e ngaahi mātu'á ki honau ngaahi fohá mo e 'ofefiné ke nau fakakakato 'a e ngaahi 'ekitivitií 'i he ongo tohi fakahinohinó, tautautefito ki he ngaahi feitu'u 'oku faingata'a ke fakataha kotoa mai ai 'a e fānau 'i he ngaahi 'aho 'ekitivitií 'a e Palaimelí.

TOMU'A VAKAI'I 'O E LAKANGA FAKATAULA'EIKÍ

'I he ta'u kotoa pē, 'oku fakataha ai 'a e kau pīsopelelí mo e fānau ta-ngata ta'u 11 kotoa pē pea mo 'enau mātu'á, ke tokoni 'i hono fakamahino kiate kinautolu 'a e mahu'inga 'o e lakanga fakataula'eikí pea mo fakamālohia 'enau tukupā ke teuteu atu ke ma'u iá. 'Oku kau atu foki ki he fakatahá ni 'a e kau palesitenisí 'o e Palaimelí.

FAKATAUKEÍ MO E FAKALĀNGILANGÍ

'I he hoko ko ia e ta'uvalu 'o ha tamasi'i pe ta'ahine, 'oku foaki leva 'e ha mēmipa 'o e kau palesitenisi 'o e Palaimelí pea mo e taki 'o e ngaahi 'aho 'ekitivitií, ha tatau 'o e tohi fakahinohinó ki he ki'i tamasi'í pe ta'ahiné pea mo 'ene mātu'á, pea fakamatala'i ange 'a e taumu'a 'o e ngaahi 'aho 'ekitivitií pea mo e founga hono ngāue'i e Pale 'o e Tui ki he 'Otuá.

'Oku totonu ke hokohoko pē 'a hono fakalāngilangi'i 'o e ngaahi lavame'a 'o hangē ko 'ení:

1. 'I hono fakakakato ko ia 'e he fānaú 'a e ngaahi 'ekitivitií, 'e lava ke nau lekooti 'enau fakalakalaká 'aki ha'anau faka'ilonga'i 'a e saati 'oku hā atu he peesi 20 'o e tohi fakahinohinó ni.
2. 'Oku totonu ke 'oua na'a toe si'i ange he tu'o ua he ta'ú, 'a hono fakakau 'i he 'aho 'ekitivitií 'o e Palaimelí, ha ngaahi faingamālie ki he fānaú ke nau vahevahe mai ai 'a e me'a kuo nau ako mo fakakakató.
3. 'I he taimi 'e fakakakato ai 'a e ngaahi 'ekitivitií kotoa pē 'oku fie ma'ú, 'oku fakamo'oni hingoa leva 'a e palesiteni Palaimelí mo e pīsope pe palesiteni fakakoló, 'i he tohi fakamo'oni Pale 'o e Tui ki he 'Otuá, 'i he peesi faka'osi 'o e tohi fakahinohinó ni. 'Oku hanga leva 'e ha mēmipa 'o e kau pīsopeleki, palesitenisi fakakoló pe palesitenisi 'o e Palaimelí, 'o fakalāngilangi'i pe fakahā e lavame'a 'a e tamasi'í pe ta'ahiné 'i he Palaimelí.

'Oku totonu ke tokoni 'a e mātu'á mo e kau taki ke fakamahino ki he fānaú, ko e pale mahu'inga tahá 'a e fiefia ko ia 'oku ma'u 'i hono mo'ui'aki 'o e ongoongolelé.

LEKOOTI LAVAME'A 'O E TUI KI HE 'OTUÁ

Faka'aonga'i 'a e peesi ko 'ení ke lekooti ai ho'o fakalalakaka 'i hono ngāue'i 'o e Pale Tui ki he 'Otuá. Ko e taimi kotoa pē 'okú ke fakakakato ai ha 'ekitiviti, peá ke faka'ilonga'i ha taha 'o e fanga ki'i puha 'i lalo he 'ulu'i tohi totonú. 'I he taimi te ke fakakakato kotoa ai 'a e ngaahi fie-ma'ú, hanga leva 'o vakai'i mo ho takí 'a ho'o ngaahi 'ekitivitií pea mo e me'a kuó ke akó.

KO HONO AKO MO MO'UI'AKI 'O E ONGOONGOLELÍ

KO HONO TOKONI'I 'O E NI'IHI KEHÉ

KO HONO FAKATUPULAKI 'O E NGAahi TALĒNITÍ

KO E TEUTEU KI HE LAKANGA FAKATAULA'EIKÍ

KO E NGAahi TEFITO 'O E TUÍ

KUÓ U HIKI 'EKU FAKAMO'ONÍ

NA'E 'INITAVIU AU 'E HA MĒMIPA 'O 'EKU KAU PĪSOPELIKÍ PE PALESITENISĪ FAKAKOLÓ 'I HE 'AHO _____

**Ko hoku
hingoá ko** _____

KO E FĀNAU AU 'A E 'OTUÁ

*'Oku ou 'ilo 'oku 'ofeina au 'e he Tamai Hēvaní,
pea 'oku ou 'ofa 'iate Ia.*

*'E lava ke u lotu ki he Tamai Hēvaní
'i ha fá'ahinga taimi mo ha feitu'u pē.*

*'Oku ou feinga ke u manatu'i pea
muimui kia Sīsū Kalaisi.*

PALE 'O E TUI KI HE 'OTUÁ

Ko _____

(Hingoa 'o e tamasi'i)

kuó ne fakakakato 'a e ngaahi fiema'u kotoa
pē ke ne ma'u ai 'a e Pale Tui ki he 'Otuá
mei he Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni
'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní.

_____
Fakamo'oni 'a e palesiteni 'o e Palaimeli

_____
'Ahó

Kuó ne mateuteu ke fakanofa ia ki he tu'unga
ko e tikoní 'i he Lakanga Taula'eiki Faka-'Ēloné.

_____
Fakamo'oni hingoa 'a e pīsopé pe palesiteni fakakoló

_____
'Ahó

KO HOKU NGAahi TU'UNGA MAHU'INGA 'I HE ONGOONGOLELEÍ

Te u muimui 'i he palani 'a e Tamai Hēvaní ma'akú.

Te u manatu'í 'eku fuakava 'i hoku papitaisó pea fakaongoongo ki he Laumālie Mā'oni'oní.

Te u fili ki he totonú. 'Oku ou 'ilo'í te u lava 'o fakatomala 'i he'eku fai ha fehālaaki.

Te u faitotonu ki he Tamai Hēvaní, ni'ihī kehé, pea kiate au foki.

Te u faka'aonga'í 'i he loto 'apasia 'a e huafa 'o e Tamai Hēvaní mo Sisū Kalaisi. He 'ikai ke u takuanoa, kapekape pe lea ta'efe'unga.

Te u fai pē 'i he Sāpaté 'a e ngaahi me'a ko ia te ne tokoni'i au ke u toe ofi ange ai ki he Tamai Hēvaní mo Sisū Kalaisí.

Te u faka'apa'apa ki he'eku mātu'á mo fai hoku fatongia ke fakamālohia hoku fāmilí.

Te u tauhi 'eku fakakaukaú mo hoku sinó ke toputapu mo ma'a, pea he 'ikai ke u ma'u ha me'a 'e fakatu'utāmaki kiate au.

Te u teunga taau ke fakahaa'i 'aki 'eku faka'apa'apa ki he Tamai Hēvaní pea kiate au foki.

Te u lautohi mo sio pē 'i he ngaahi me'a 'oku fakahōifua ki he Tamai Hēvaní

Te u fakafanongo pē ki he hiva 'oku fakahōifua ki he Tamai Hēvaní

Te u kumi haku ngaahi kaungāme'a lelei peá u anga'ofa foki ki he ni'ihī kehé.

Te u mo'ui taau leva he taimí ni ke u hū 'i he tempalé pea fai hoku fatongiá ke ma'u ha fāmilí 'oku ta'engatá.

SIASI 'O
SĪSŪ KALAISI
'O E KAU MĀ'ONT'ONI
'I HE NGAahi 'AHO
KIMUI NĪ

TONGAN

